



# Gmina ŁOMIANKI



## Miejsca Pamięci Narodowej w gminie Łomianki:

- 1 Figura Jezusa Chrystusa w Łomiankach
- 2 Pomnik gen. Mikołaja Bortucia w Łomiankach
- 3 Pomnik ku czci Pomordowanych w Burakowie
- 4 Pomnik Poległych Bohaterów w Łomiankach
- 5 Głaz Ułanów Jazłowieckich i Żołnierzy Kompanii Młodzieżowej w Dąbrowie
- 6 Tablica na ścianie Szkoły Podstawowej w Dziekanowie Leśnym
- 7 Cmentarz Parafialny w Kiełpinie: kwatery wojenne żołnierzy Wojska Polskiego, pomniki pamięci armii i pułków, tablica upamiętniająca amerykańskich lotników, mogiła katyńska
- 8 Kamień pamiątkowy w Dziekanowie Polskim poświęcony ułanom z Puszczy Nalibockiej, przed Szkołą Podstawową im. por. Adolfa Pilcha „Góry”, „Doliny”
- 9 Tablica pamięci mjr. Leszka Lubicz-Nycza w Łomiankach



Gmina Łomianki leży w odległości 15 km od centrum Warszawy, ma powierzchnię 39 km<sup>2</sup>, cały jej obszar znajduje się w Otulinie Kampinoskiego Parku Narodowego.

Początki osadnictwa na tym terenie datuje się na X-XI wiek. Tędy przebiegał szlak komunikacyjny łączący przez Łomianki i Zakroczym dwie pierwsze stolice Mazowsza: Płock i Czersk. Najstarszą osadą zamieszkaną do dziś jest prawdopodobnie Kiełpin z prastarym kurhanem i starym cmentarzyskiem. W 1461 roku miejscowość należała do Kiełpińskich herbu Rogala.

Większość okolicznych terenów w średniowieczu była własnością książąt mazowieckich, aż do roku 1526, gdy część książęca przeszła na własność króla Zygmunta Augusta. Na przełomie XV i XVI wieku osiedlali się na terenach dawnego koryta Wisły Holendrzy i Niemcy – stąd nazwy: Dziekanów Niemiecki i Kazuń Niemiecki. Podczas panowania Zygmunta Starego królowa Bona założyła w Burakowie, Młocinach i okolicy sieć dobrze prosperujących młynów. W początkach XVI wieku południowa część ziemi (Łomianki) należała do starostwa warszawskiego.

Pod koniec XVIII wieku właścicielem dóbr młocińskich i łomiankowskich była rodzina Pothsów. W początkach XX wieku powstało wiele małych zakładów przemysłowych i rzemieślniczych. W okresie międzywojennym Łomianki były wielonarodowościową wsią. Żyli tu Polacy, Niemcy i Żydzi. W 1924 roku po wielkiej powodzi do Łomianek przeniesiono kościół i parafię z Kiełpina, w 1927 roku uruchomiono połączenie kolejowe Warszawa Młociny-Palmyry.

II Wojna Światowa pozostawiła w Łomiankach wiele ofiar. Pierwszy lotniczy pojedynek Kampanii Wrześniowej miał miejsce właśnie nad Łomiankami. Tu 1 września 1939 roku polski samolot PZL P.11 pilotowany przez ppłk. Leopolda Pamulę zestrzelił messerschmitta Me-109. Przez okoliczne tereny do Warszawy przedzierały się oddziały armii „Poznań” i „Pomorze” po bitwie nad Bzurą. Pierwsi w te okolice dotarli ułani z Grupy Operacyjnej Kawalerii gen. Romana Abrahama, 19 września kilkakrotnie próbowali opanować Laski. Wobec niepowodzenia skierowali się na Dąbrowę Leśną. Idący przodem 14. Pułk Ułanów Jazłowieckich dowodzony przez płk. Edwarda Godleńskiego brawurową szarżą przez Dąbrowę, w pobliżu Wólki Węglowej, skrajem Burakowa przez Młociny przebił się na warszawskie Bielany, torując drogę pozostałym pułkom brygady wielkopolskiej i podolskiej, które bez walki nocą wkroczyły do stolicy. Podczas szarży zginęło i zostało rannych około 90 ułanów. Miejscowa ludność natychmiast przystąpiła do ratowania rannych, szpital zorganizowano m.in. w łomiankowskiej szkole.

Do Łomianek docierają kolejni żołnierze. Grupa oddziałów dowodzonych przez gen. Mikołaja Bołtucia w sile 3-5 tysięcy żołnierzy przedziera się przez pozycje niemieckie w trzech kolumnach: środkowa z oddziałem generała, artylerią i taborami posuwa się szosą Modlin-Warszawa, druga porusza się wzdłuż toru kolejowego



Palmiry-Warszawa, a trzecia złożona głównie z kawalerii mjr. Józefa Juniewicza – ul. Rolniczą. Po przełamaniu pierwszych pozycji niemieckich natarcie traci impet i zalega w rejonie ul. Wiślanej pod morderczym ogniem artylerii, granatników i broni maszynowej. Bohaterskie próby kontynuowania natarcia w kierunku Warszawy kończą się masakrą naszych oddziałów. Ginie większość oficerów, w tym pomiędzy ul. Wydumą a Piaskową gen. Bołtuć, który prowadził osobiście żołnierzy do ataku. Generał padł ranny w szyję serią karabinu maszynowego. Nie powiodła się jego akcja dostarczenia do walczącej Warszawy taborów wyładowanych amunicją ze składnicy w Palmirach. Ranni oficerowie, którzy pozostali w Łomiankach, wspominali, że generał wysłał dwa transporty broni do Warszawy, a trzeci prowadził sam. Na Wale Wiślanym w okolicy Prochowni zginął znany oficer artylerii, mjr Leszek Lubicz-Nycz (szablista, olimpijczyk z Los Angeles 1932). Nielicznym udało się dojść do Warszawy. W kwaterze wojskowej w Kiełpinie spoczywa 2300 żołnierzy Wojska Polskiego. To największy liczebnie Cmentarz Wojenny w powiecie warszawskim zachodnim.

*– Weszliśmy do puszczy, szukając w niej ochrony przed lotnictwem niemieckim, a zastaliśmy wyschnięty na popiół wysokopienny rzadki las, bez podszycia i bez dróg. Dla koni nie było ani kropli wody. Puszcza Kampinoska stała się grobem Armii Poznańskiej – gen. Tadeusz Kutrzeba, dowódca armii „Poznań”.*

Na wieczną pamięć zasługuje działanie zgrupowania kawaleryjskiego złożonego z resztek czterech (spośród 10) brygad kawalerii, jakie istniały przed wojną w Wojsku Polskim: Wołyńskiej, Kresowej, Pomorskiej i Nowogródzkiej oraz kilku oddziałów kawalerii dywizyjnej. Zgrupowanie to przez szereg dni broniło Palmir, skąd Warszawa i Modlin czerpały amunicję, i Sadowej. Bój pod Łomiankami był kulminacją walk w tej okolicy. Niemcy ponieśli w nim również ogromne straty – zginęło ich 800 żołnierzy, a cztery tysiące odniosło rany.

Jak wspominał gen. Nikolaus von Vormann: *Nasze dowództwo nie doceniło wartości bojowej Polaków, co miało ujemny wpływ na przebieg walk po naszej stronie...*

W czasie wojny Łomianki wraz z okolicznymi miejscowościami należały do VIII Rejonu AK o kryptonimie Łęgow-Młociny. Na terenie Dąbrowy Leśnej, Łomianek i Wólki Węglowej uczniowie miejscowych szkół i harcerze zaraz po zakończeniu działań wojennych 1939 roku samorzutnie rozpoczęli działania konspiracyjne polegające najpierw na zbieraniu i przechowywaniu porzuconej w lasach broni, a następnie na szkoleniu i ćwiczeniach wojskowych. Ta młodzieńcza inicjatywa zaowocowała powstaniem dwóch pełnowartościowych, dobrze uzbrojonych i wyszkolonych plutonów. Dowodzili nimi wywodzący się z ich grona absolwenci konspiracyjnych podchorążówek, kaprale podchorążowie Janusz Warmiński „Murzyn” i Wojciech Peciński „Polan”. Plutony organizacyjnie podlegały III Rejonowi Rembertów, ale praktycznie działały na terenie VIII Rejonu i tu walczyły z okupantem.



### Figura Jezusa Chrystusa w Łomiankach



Figurę Pana Jezusa jako votum wdzięczności z powodu odzyskania przez Polskę niepodległości postawiono w Łomiankach w 1921 r. przy ul. Warszawskiej. Nad pamiątkową tablicą widoczny jest ryngraf z wizerunkiem Matki Boskiej Ostrobramskiej.

## Pomnik gen. Mikołaja Bołtuć w Łomiankach



Podczas bitwy w Łomiankach z bronią w ręku zginął, prowadząc żołnierzy do ataku, gen. Mikołaj Bołtuć. Przez lata służby zyskał sobie uznanie i miłość żołnierzy, cenili jego odwagę, umiejętności dowodzenia i to, że związał swój los na dobre i złe z losem podwładnych. Nie zawiedli się.

„O świcie 22 września – wg Głowackiego – miało miejsce polskie uderzenie na oddziały niemieckiej 18. Dywizji Piechoty w Łomiankach Górnych. Sam Bołtuć nacierał wzdłuż szosy, a 69. Pułk z 17. Dywizji Piechoty, pod dowództwem mjr. Stanisława Maydanowicza, wzdłuż linii kolejowej. Ubezpieczenia przeciwnika zostały rozniesione bagnietami – pierwsza pozycja wroga przełamana. Gen. Bołtuć ze swymi oddziałami wdarł się w głąb ugrupowania nieprzyjacielskiego... Słaba polska artyleria wspierała natarcie. Wywiązały się krwawe walki wręcz. Jednakże natarcie utknęło w ogniu niemieckiej broni maszynowej... Walki trwały kilka godzin. Generał Mikołaj Bołtuć, prowadząc osobiście żołnierzy do ataku, padł trafiony serią z broni maszynowej”

*Fragment książki Bohdana Królikowskiego  
„Generał Mikołaj Bołtuć”*





### Pomnik ku czci Pomordowanych w Burakowie

Egzekucje w zagajniku Józefa Przyłuskiego, przy tzw. Czerwonej Drodze, obecnie ul. Parkowej rozpoczęły się już w 1939 r. i trwały do 1942 r. Życie straciły tu 22 osoby. Świadkiem pierwszej egzekucji była 14-letnia harcerka, która wraz z innymi dziećmi śledziła poczynania oprawców. Więźniów przywieziono w biały dzień, na wojskowych motocyklach z koszami. Zastrzelono ich przy drodze, na oczach dzieci. Niemcy powiedzieli do nich tylko jedno słowo „Sołtys!”. Harcerka powiadomiła sołtysa, który zabrał ciała na plac przed kościołem. Dzieci po odjeździe gestapowców odnalazły łuski po pociskach i gryps. „Ginę, żegnaj żono, dzieci, rodzinę nie płacz. Do zobaczenia Tam. Kazik, Kocham”. Miejsce to lokalna społeczność upamiętniła kamiennym pomnikiem.

*Kazimierz Medyński „Wojenne Łomianki”*



### Pomnik Bohaterów w Łomiankach

Pomnik poświęcony bohaterom poległym w obronie Ojczyzny przy ul. Warszawskiej w Łomiankach.



## Głaz pamiątkowy w Dąbrowie

W Dąbrowie przy ul. Partyzantów stoi głaz upamiętniający poległych ułanów jazłowieckich, którzy 19 IX 1939 r. szarżowali na pozycje niemieckie, oraz poległych żołnierzy Kompanii Młodzieżowej, którzy walczyli w Powstaniu Warszawskim. Kompania Młodzieżowa była oddolnym ruchem skupiającym gimnazjalistów i harcerzy z terenów Dąbrowy Leśnej, Łomianek, Burakowa i Młocin. Młodzież zbierała hełmy i broń po bitwie, stopniowo uczyła się ją konserwować i używać. Gdy wybuchło Powstanie Warszawskie, ugrupowanie to weszło w skład Kompanii Młodzieżowej Grupy „Kampinos” pod dowództwem ppor. Henryka Dobaka „Olszy”.



## Tablica na ścianie Szkoły Podstawowej w Dziekanowie Leśnym

W czasie Powstania Warszawskiego w okolicach Jeziora Dziekanowskiego trafiony został amerykański samolot B-17, tzw. latająca forteca, jeden z wielu, które niosły pomoc powstańczym oddziałom. Spadł w Dziekanowie Leśnym. Załoga mogła się uratować, lotnicy wyskoczyli na spadochronach, jednak niemieccy żołnierze z Dywizji Pancernej SS otworzyli do nich ogień. Mimo że lotnicy machali białymi chusteczkami i chcieli się poddać, zostali kilkanaście metrów nad ziemią ostrzelani. Z 10-osobowej załogi ośmiu zginęło, przeżyło tylko dwóch: James Christy i Marcus Shook. Lotnicy dostali się do niewoli (po wojnie powrócili do USA). W gminie Łomianki uczczono pamięć o niosących pomoc żołnierzach amerykańskich. Pamiątkową tablicę wmurowano w ścianę Szkoły Podstawowej w Dziekanowie Leśnym. Na cmentarzu w Kielpinie znajduje się Pomnik Pamięci Lotników Amerykańskich. Mieszkańcy Łomianek nawiązali także kontakty z amerykańskim miastem Columbia Heights, skąd pochodził jeden z lotników. Pamięć o bohaterach jest ciągle żywa...



### Kwatera wojenna na cmentarzu w Kielpinie



Pod jednym krzyżem spoczywa 80 żołnierzy. Takich krzyży jest w Kielpinie dużo więcej...



Na cmentarzu w Kielpinie spoczywa 2500 żołnierzy Wojska Polskiego poległych we wrześniu 1939 roku, ponadto żołnierze Ludowego Wojska Polskiego. Kwaterę założono w 1945 roku, a ostatecznie urządzono w 1978 roku.





Symboliczna mogiła katyńska.



Tablica pamięci amerykańskich lotników.



Pamięci 2500 żołnierzy armii „Poznań” i „Pomorze”, 8. Pułku Strzelców Konnych, 12. Pułku Ułanów i innych oddziałów, poległych w walce z najeźdźcą hitlerowskim we wrześniu pod Łomiankami.



Pomnik upamiętniający 105 ułanów jazłowieckich, którzy w zwycięskiej szarży 19 września 1939 roku pod Wólką Węglową ofiarą krwi opłacili miłość Ojczyzny i honor pułku.



### Kamień pamiątkowy w Dziekanowie Polskim poświęcony ułanom z Puszczy Nalibockiej

24 lipca 1944 roku pojawił się w Dziekanowie Polskim mężczyzna w niemieckim mundurze, który wydał mieszkańcom wsi polecenie przygotowania kwater dla dużego oddziału wojska. Jakież było zaskoczenie wszystkich, gdy następnego dnia do Dziekanowa przybyło blisko 900 żołnierzy w polskich mundurach. Byli to żołnierze ze Zgrupowania Stołpecko-Nalibockiego dowodzeni przez por. Adolfa Pilcha „Górę”, „Dolinę”, którzy klucząc pomiędzy oddziałami niemieckimi, po przejściu blisko 500 km z okolic Nowogródka, dostali się tu aż z Kresów Wschodnich. Oddział zasilili szeregi AK Grupy „Kampinos”.



Pamiątkowy kamień w Dziekanowie Polskim (przed Szkołą Podstawową im. por. Adolfa Pilcha ps. „Góra”, „Dolina”) upamiętnia przybycie do tej miejscowości polskiego oddziału ze Zgrupowania Stołpecko-Nalibockiego Armii Krajowej.

### Tablica pamięci mjr. Leszka Lubicz-Nycza

Na ścianie Integracyjnego Centrum Dydaktyczno-Sportowego (ICDS) w Łomiankach upamiętniono mjr. Leszka Lubicz-Nycza – wspaniałego szablisty i olimpijczyka, który zginął na Wale Wiślanym w bitwie pod Łomiankami.

